

Dilbilim

Dilsiz Dil Mimarları

Nikaragua hükümeti 1970'li yılların sonlarında sağırılar için bir okul açtığına öğretmenleri doğal olarak kendilerine dudak okumayı ve İspanyolca okuma ve yazmayı öğretmeye başlamışlar. Ancak bir süre sonra fark etmişler ki, çocuklar teneffüslerde, öğrendikleriyle değil, kendi geliştirdikleri bir takım kurallarla iletişim kuruyorlar. Ama hiçbirini, yepyeni bir dilin doğuşuna tanıklık ettiklerinin farkına varamamış. Linguistler Nikaragua İşaret Dili (Nicaraguan Sign Language = NSL) ile ancak 1980'lerin ortalarında karşılaşmışlar ve bunun basit bir sesiz sinema oyunu olmayıp gelişme sürecindeki bir dil olduğunu hemen anlamışlar. Kullandıkları işaretleri çocuklara kimse öğretmemiş. Gerçi hepsi de normal ailelerden ve köylerden geldikleri için dertlerini ailelerine anlatabildikleri bir "ev dili"ni biliyorlar. Ancak belirli sayıda çocuk ve genç bir araya geldiğinde, giderek genişleyen "kelime" hazinesinin yanı sıra, işaretlerin anlamlı bir şekilde sıralanıp soyut kavramların anlatılabileceği bir gramer de ortaya çıkmaya başlamış. New York'taki Barnard College'dan psikolinguist Ann Senghas, "bu dil, okul otobüsünde, okul bahçesinde ve sokakta yaratıldı" diyor. Tabii çocukların, yarattıkları bu dilin linguistik alanındaki en büyük tartışmalardan birini yeniden alevlendirdiğinden haberleri yok. Çocuklar, en küçük linguistik girdilerden yepyeni bir dil oluşturmalarını sağlayan, bir gramer yetisiyle mi doğuyorlar? Bu görüşü savunanların başında MIT araştırmacılarından Noam Chomsky geliyor. Ya da pek çok başka araştırmacının inandığı gibi çocuklar yalnızca sorun çözmek için genel bir takım stratejilere mi sahipler? Bu görüşü savunanlara göre de, iletişim kurma en temel sorunlarından biri olduğu için çocuklar dil konusunda özellikle hünerli. Gelişmeyi 1990'ların başlarından itibaren en yakından izleyenlerden biri de Senghas. O yıllara gelindiğinde okul da 10. yılını geride bırakmış, öğrenci

sayısı da artmış olduğundan, NSL giderek daha kurallı ve karmaşık hale gelmeye başlamış. Senghas'ın araştırdığı da, yıldan yıla artan bu karmaşıklığın gerisinde kimin olduğu: Çok küçük yaşta çocuklar mı, 9-10 yaşındaki mi, yoksa daha erişkin olanlar mı? Dilin gerçek mimarlarının küçük çocuklar çıkması halinde, çocukların bir dil icat etmek için doğuştan donatılmış oldukları tezi güç kazanacak. Bunu anlamak için Senghas, işaret dilleri için ortak olan ancak konuşma dilinde bulunmayan bir gramer biçimi üzerinde yoğunlaşmış. İşaret dilini kullananlar, cisimlerle soyutlamalar arasında bağ kurmak için havada hayali noktalardan yararlanırlar. Örneğin, belirli bir noktada "fincan" işareti yaptıktan sonra aynı noktada "uzun" işaretini

yapınca, fincandan içen kişinin değil, fincanın uzun olduğu anlaşılır. Ancak sağır ve dilsizler her zaman bu uzaysal grameri kullanmadan da aralarında iletişim kurabilirler. Tıpkı konuşurken karşımızdaki insan söylemek istediğini tam anlatamasa da, bunu konuşmanın genel gidişinden çıkarabilmemiz gibi. Nikaragua dilsizler okulunda da başlangıçta uzaysal gramer arada sırada kullanılırken, yıllar geçip öğrencilerin sayısı 400'ü bulduğunda, Senghas ve öteki araştırmacılar öğrencilerin havadaki noktaları daha sistematik biçimde kullanmaya başladıklarını fark etmişler. Öğrencilere bir karikatür gösterip bunu arkadaşlarına anlatmalarını istemişler ve bunu yaparken işaret gramerini ne zaman ve hangi sıklıkla kullandıklarını gözlemişler. Araştırmacılar gözlemlerini yaparken öğrencileri yaşlarına (kimisi doğumdan kısa süre sonra okula geliyor, kimisi 19 yaşınday-

ken) ve okula yeni açıldığında mı yoksa sonraki yıllarda mı geldiklerine göre gruplara ayırmışlar. Görülmüş ki, okula geç (1983 sonrasında) başlayanlar, daha önce başlayanlara kıyasla kavramları ilişkilendirmek için havadaki noktaya daha sık başvuruyorlar. Topluluğa daha sonra katılanların, daha genç olmalarına ve NSL'yi kullanma sürelerinin daha kısa olmasına karşın, işaret gramerine daha çok başvurmaları, uzaysal gramerin bu dilin oluşma süreci içinde görece geç ortaya çıkmış bir olgu olduğunu gösteriyor. Ancak araştırmacılar, gözlemlerini 1983 sonrasında okula gelenler üzerinde derinleştirince daha da heyecan verici bir bulguyla karşılaşmışlar. Okula küçük yaşta (10 ve daha küçük) başlayan ve dolayısıyla ve gelişen dille küçük yaşlarda tanışan öğrenciler, ortaya çıkmaya başlayan bu gramer yapısını daha çok kullanıyorlar. Senghas'a göre bu da "dil yaratıcılarının çocuklar olduğunu gösteriyor". Bir başka deyişle NSL'yi daha sistematik ve gramatik olmaya zorlayanlar küçük çocuklar. Bu durumda bulgular, çocukların dil konusunda özel bir yetenekle doğdukları görüşünü destekler görünüyör. Pennsylvania Üniversitesi'nden Lila Gleitman, bunda fazla şaşırarak bir şeyin olmadığı görüşünde. "Öğrenme süreci sırasında her çocuk, kullanılan dili yeni baştan keşfeder" diyor Yani çocuklar çevrelerinde eksik ya da yanlış kurgulu cümleler duysalar da kendilerine hiçbir kural öğretilmese bile, bu eksik ve yanlış sözel dilden karmaşık gramer kuralları çıkarabiliyorlar. Gleitman'a göre bunun klasik örneklerinden biri, Papua Yeni Gine'de görüldü. Muz plantasyonlarında çalıştırılmak için çevredeki adalardan getirilen ve çok farklı etnik gruplara ait olup birbirlerinin dilini anlamayan yerliler, birbirleriyle (pidgin) "tarzanca" diyebileceğimiz bir dille anlaşılıyorlar. Birbirine yabancı bu insanlar arasında evlenmeler olduğunda, tarzanca evin konuşma dili haline geliyor. Ancak doğan çocuklar bu güdüklü dili yeterli bulmayıp gramer kuralları ortaya atarak sistemleştiriyorlar ve dili "melez dili" (creole) sınıfına girebilecek kadar karmaşık bir yapıya kavuşturuyorlar.